

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Oost-Europa studies in Nederland

Slomp, J.

Citation

Slomp, J. (1976). Boekbespreking van: Oost-Europa studies in Nederland. *Acta Politica*, 11: 1976(1), 122-124.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451685>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451685>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

J. J. Nijeboer, R. Th. Jurrjens, **Oost-Europa Studies in Nederland**. Gestencild rapport van de Coördinatiecommissie Oost-Europa, secretariaat: Koningslaan 31-33, Amsterdam 1974, 104 p. + 80 p. bijlagen

Sinds 1971 bestaat er een coördinatie-commissie Oost-Europa, die zich tot taak stelt op nationaal niveau te komen tot een betere coördinatie van onderzoek en van werkzaamheden op het gebied van documentatie en zelfs van onderwijs, voorzover Oost-Europa betreffend.

Ook is als taak genoemd het behulpzaam zijn bij het opstellen en uitvoeren van werkprogramma's met instellingen in Oost-Europa.

Alvorens deze taakstelling te concretiseren heeft de commissie haar secretariaat opgedragen een rapport samen te stellen dat zowel een inventarisatie als een evaluatie van de genoemde studies zou inhouden. De samenstellers van het nu gereedgekomen rapport noemen dan ook als een van de doelstellingen ervan de functies die het zou kunnen bewijzen bij een verdergaande uitwerking van de genoemde taakstellingen van de commissie, in welk verband speciaal de oprichting van een Nederlandse vereniging voor Slavische en Oost-Europa Studies wordt bepleit. Als ander doel wordt genoemd een mogelijke functie van het rapport als tijdelijk naslagwerk voor allen die in Oost-Europa geïnteresseerd zijn.

Coördinatie van studies die een bepaald politiek-geografisch af te bakenen gebied omvatten benadrukt uiteraard aan de ene kant wel het esoterische karakter van dat gebied.

Disciplines worden bij elkaar gebracht die in de studie van beter ontgonnen gebieden dan Oost-Europa waarschijnlijk in het geheel geen contact met elkaar zouden onderhouden. In het onderhavige geval zijn dat bijvoorbeeld de slavistiek; Hongaarse en Roemeense taal en letterkunde; de economie der centraal geleide stelsels; sowjetologie, pedagogie, theologie e.a. In totaal komen er naast de slavistiek zestien vakgebieden in het rapport aan het woord.

Aan de andere kant heeft het zeker zin voor ook andere politiek-geografisch af te grenzen gebieden studies te coördineren. Tenslotte geldt niet alleen voor de Sowjet Unie dat 'politics is the key to the understanding of vast ranges of the society' (p. 12) en dat verschillende aspecten van verschijnselen in hoge mate interdependent zijn. Door Oost-Europa Studies wel en andere studies niet te coördineren, wordt de indruk dat alles in Oost-Europa meer onderlinge samenhang vertoont dan bijvoorbeeld in West-Europa, wel versterkt.

Overigens behoeft dat degenen die de Oost-Europa Studies bijeenbrengen uiteraard niet te treffen. Het werd zelfs hoog tijd dat er alleen al eens een overzicht kwam van wat er op het gebied van Oost-Europa aan de Nederlandse universiteiten gebeurt; een overzicht dat in iets andere vorm voor China al geruime tijd bestaat in het periodieke 'China Informatie'. Dat overzicht is er dan nu en het voldoet zonder meer aan de tweede doelstelling, een overzicht te bieden als tijdelijk naslagwerk. Enige punten van kritiek wat dat betreft zijn de wat moeilijk overzichtelijke indeling van het rapport en het ontbreken in bijlage I, waar een overzicht wordt gegeven van universitaire instituten, van een overzicht per discipline, zodat duidelijk wordt wat er per instituut én per vakgebied gebeurt (vgl. tabel p. 43-45).

Het rapport telt zes hoofdstukken waarin zowel de vraag naar als het aanbod van Oost-Europa Studies aan de orde komen.

In het eerste hoofdstuk wordt de ontwikkeling van dit soort studies aangegeven,

zowel in het algemeen als per universiteit gesplitst. Het I.I.S.G., het Oost-Europa Instituut en het Documentatiebureau voor Oost-Europees Recht krijgen daarbij wat meer aandacht. Terecht worden ze ook bij de coördinatie als centrale instituten genoemd, die al met hun werk bezig waren, kort na of zelfs in de tijd dat aan de Katholieke Universiteit de Slavische taal en letterkunde nog gedoceed werd door een priester uit Tsjecho-Slowakije, die in 1948 zijn docentschap afbrak en naar de Verenigde Staten trok 'bevangen door de vrees dat Europa verdere Sowjetisering zou ondergaan' (p. 25).

Ondanks de arbeid aan de verschillende instituten wordt de conclusie dat Ruslandkunde als 'area-study' nooit van de grond is gekomen, helaas maar al te zeer bevestigd door het feit dat de Sowjet-filosofie alleen bij theologen aan bod komt, iets wat in andere Westeuropese landen toch al lang veranderd is. Misschien dat het bijna volledig afwezig zijn van marxistische wetenschappen in ons land hierbij een rol speelt.

In hoofdstuk twee worden de instellingen en beoefenaren van Oost-Europa Studies belicht. Hoezeer een land als Polen in de belangstelling achterblijft wordt aan de hand van een aantal tabellen duidelijk. Bij deze geringe belangstelling komt dan nog dat Oost-Europakenners maar weinig publiceren binnen hun vakgebied; meer dan de helft brengt het niet verder dan één publicatie over onderwerpen die Oost-Europa betreffen. Van belang lijkt wel dat van degenen die wel gepubliceerd hebben de publicaties niet slechts in vaktijdschriften terechtkomen en dat een aantal van hen ook over andere onderwerpen dan Oost-Europa schrijft. Dit zou de Oost-Europa Studies voor een al te esoterisch karakter kunnen behoeden. In de toekomst zou dan ook eens aandacht besteed kunnen worden aan de plaats die Oost-Europa inneemt in een aantal wetenschappen, ook zonder dat er echte specialisten bij betrokken zijn. Bij alle informatie die het rapport biedt moet wel worden opgemerkt dat er hier en daar wel erg overbodig gepercenteerd wordt bij kleine absolute getallen. De enquête onder personen telt slechts 67 respondenten, waarvan 1 % vroeger Duitser is geweest en twee procent Pool of Roemeen. Waarom die ene Duitser voor één procent telt en de Roemeen en de Pool elk voor twee procent wordt niet duidelijk, waarom er hier zo nodig met percentages gewerkt moet worden al evenmin.

De vraagzijde van deskundigheid op het gebied van Oost-Europa wordt in een tweetal hoofdstukken behandeld. Het bedrijfsleven en de overheid ondersteunen elkaar in hun passiviteit, zoals het rapport opmerkt (p. 90). De meeste bedrijven hebben geen Oost-Europa deskundigheid nodig, anders dan die van de Kamers van Handelsbevordering en de Economische Voorlichtingsdienst van Economische Zaken. De overheid trekt liever niet zo gespecialiseerde krachten aan en versterkt zo het bijvakarakter van de Oost-Europa Studies dat door een aantal beoefenaren zo betreurd wordt. Dat een wisselwerking tussen vraag en aanbod ontbreekt zal niemand verbazen. Tussen overheid en universiteiten lijkt die wisselwerking bij voortdurende problematisch (rapport p. 88, 91) en de coördinatiecommissie zou zich dan ook vooral moeten gaan richten op de culturele en maatschappelijke organisaties, waarbij meer onderdelen uit de Oost-Europa Studies aan bod kunnen komen. De presentatie en verspreiding van kennis lijkt me dan ook belangrijker dan de onvolgroeidheid van het vakgebied als factor die de vraag naar deskundigheid beïnvloedt. Aparte catalogisering of zelfs bundeling van korte studies zou wellicht het overwegen waard zijn. Het rapport maakt een goed begin met bijlagen waarin dissertaties en symposia zijn vermeld.

De opmerkingen over plaatsingsmogelijkheden bij het G.A.T.T., de E.E.G. en de O.E.S.O. vanwege het integratieproces in West-Europa en de paragraaf over waardeoordelen bij Oost-Europa Studies zijn daarentegen onvoldoende gefundeerd en binnen het geheel weinig zinvol.

De aanbevelingen in het rapport, te weten bevordering van samenwerking, ook intra-universitair, op het gebied van onderzoek en de uitwisseling van informatie en het onderhouden van externe contacten liggen voor de hand, sommige zijn nogal ambitieus, zoals de interdisciplinaire werkgroepen (p. 102). Wanneer de uitwisseling van informatie beter geregeld wordt zou er voorlopig al heel wat gewonnen zijn en wordt er een basis geschapen voor verder commissiewerk. Aan de informatie-uitwisseling levert het rapport in ieder geval een goede bijdrage, die hopelijk door meer periodieke informatie gevolgd wordt.

J. Slomp

J. P. Entelis, *Pluralism and party transformation in Libanon: al-Kata'ib, 1936-1970*, Leiden (E. J. Brill), 1974, 227 p., z.p.

In de vergelijkende politicologie heeft de theorie van de pacificatie-democratie een gezaghebbende stem gekregen, waar het gaat om de verklaring van de stabiliteit van democratische politieke instellingen en procedures in een maatschappij met scherpe subculturele verschillen. De theorie is ontwikkeld als aanvulling op het Angelsaksische democratische model, dat uitgaat van een homogene sociale en culturele fundering voor het politieke bestel. Het model van de pacificatiedemocratie is, soms in aangepaste vorm, van toepassing verklaard op enige kleine Europese landen: Nederland, België, Zwitserland en Oostenrijk. De mogelijkheden van een dergelijk politiek bestel zijn onderzocht voor Noord-Ierland, Canada en derde-wereld-landen.¹

Het prototype van de pacificatiedemocratie in de niet-westerse wereld is te vinden in Libanon. Het 'Nationale Pact' van 1943 legde vast dat een meerderheid van de parlementszetels en het presidentsambt aan de Christenen en het ambt van premier aan de Moslims toegedeeld moesten worden. Met deze en soortgelijke geschreven en ongeschreven regels kon het politieke bestel zich verzekeren van de 'negatieve consensus' van de subculturele groepen, dat wil zeggen consensus over non-interventie van de staat in de bestaande verhoudingen tussen de religieuze groeperingen in de maatschappij (Maronieten 30 %, Soenieten 20 %, Shiïten 18 %). Entelis beschrijft de rol van de grootste Libanese politieke partij, de Libanese Kata'ib Partij (LKP), vanaf haar oprichting in 1936 tot 1970. De LKP is 'the most important and influential political organization in the country dedicated to preserving the system's essential physiognomy while concurrently encouraging meaningful forms of evolutionary or adaptive social change' (p. 9). In 1971 had de partij ongeveer 70.000 leden. Het merendeel (circa 80 %) behoort tot de Maronitische bevolkingsgroep. Internationale vermaardheid geniet de mede-oprichter Pierre Jumayyil.

In de inleiding stelt Entelis tegenover elkaar de 'assimilationists' en de 'pluralists' in Libanon. Eerstgenoemden willen het pacificatiesysteem afschaffen en bepleiten

¹ Zie H. Daalder, *The Consociational Democracy Theme*, in *World Politics*, July 1974.

aansluiting van Libanon bij de 'revolutionair-socialistische' krachten van de Arabische wereld. De pluralisten verdedigen de ethnisch-sectarische 'Proporz' in het politieke bestel. De LKP is één van de voorvechters van de pluralistische stroming. In deel I van dit boek worden de kenmerken van het Libanese politieke stelsel belicht. Concurrerende patronen van politieke loyaliteit worden besproken. Entelis noemt naast de 'assimilationists' en de pluralisten ook de separatisten en segregationisten (vooral actief onder de Maronieten).

Deel II gaat over de veranderingsprocessen in de LKP. De partij is opgericht in het 'era of shirts' in de Arabische wereld (de jaren dertig). De oorspronkelijke doelstelling was de belangen van de Christenen in Libanon op militante wijze te verdedigen. De oprichters waren onder de indruk van fascistische en nazistische vormen van politieke organisatie. In 1936 'an essentially all Maronite 'boy scout' movement', heeft de LKP zich ontwikkeld tot een 'effective and modern political organization' (p. 43). Ten gevolge van een decreet tegen para-militaire organisaties in 1937 leidde de partij een illegaal bestaan tot 1943. In 1970 was zij de belangrijkste legitimerende kracht voor het onder druk staande pacificatiesysteem.

Entelis beschrijft de interne randvoorwaarden voor deze ontwikkeling. De partij-ideologie ('Lebanonism') stelt zich teweer tegen bedreigingen uit Syrië (Ba'th) en soortgelijk Arabische doctrines. Langzamerhand wordt de exclusief-Christelijke grondslag enigszins losgelaten.

De interne organisatie was tot 1942 para-militair. Omstreeks 1952 had de organisatie complexere vormen aangenomen. Zij evolueerde van para-militaire naar bestuurlijk-politieke structuren. Tot 1952 was de voorzitter de vrijwel autocratische leider van de partij. In 1952 werd de topleiding in handen gelegd van een politiek bureau. Entelis spreekt van een democratisch-centralistische structuur.

De LKP kan gekarakteriseerd worden als een 'devotee party': meer open dan een kaderpartij, meer besloten dan een massapartij. Ongeveer 40 % van de leden is jonger dan 25 jaar. Komen en gaan geschiedt in hoge frequentie. De gemiddelde leeftijd van de topleiding is ruim 47 jaar; men zit gemiddeld ruim 10 jaar in deze topositie. De verticale mobiliteit in de partij is gering. De oligarchische constellatie voldoet in een pacificatiesysteem bijzonder goed.

De LKP heeft een leerproces doorgemaakt ten aanzien van verkiezingen en participatie in vertegenwoordigende lichamen (Kamer van Afgevaardigden en kabinet). Starheid en fanatisme bezorgden de partij tot 1953 nogal wat nederlagen. Van 1958 tot 1968 kon de partij de vruchten plukken van haar 'Libanese' houding tijdens de 1958-crisis. Vanaf 1968 zocht zij samenwerking met de twee andere Christelijke partijen (Nationale Blok en Liberale Nationalisten).

In deel III beschrijft Entelis de ontwikkelingsgang van de LKP tegen de achtergrond van de 'systematische' veranderingen in Libanon. De LKP is geëvolueerd van 'dynamic system maintenance' naar 'static system maintenance'. De Palestijnse factor heeft de positie van de LKP en andere pacificatiegroeperingen, die de 'Lebanonist' ideologie uitdragen, in toenemende mate ondermijnd. De mobilisatie van jongeren wordt steeds moeilijker. Met dit alles wordt de energie van de partij vrijwel volledig geabsorbeerd door statische overwegingen: het in stand houden van het systeem op het moment zelf. Dit resulteert in een verminderde aandacht voor sociale hervormingen en politieke ontwikkeling.

Entelis' studie is de moeite waard. Hij geeft een goed beeld van de veranderingsprocessen in een politieke partij en de factoren, die daarmee te maken hebben. Zonder zich al te zeer te verliezen in systeem-analytisch jargon maakt hij de sa-